СЕРІЯ «Державне управління»

УДК 351

[https://doi.org/10.32689/2708-7530-2020-4\(4\)-8-16](https://doi.org/10.32689/2708-7530-2020-4(4)-8-16)

Аулін Олександр Анатолійович кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Голосіївський проспект, 3, Київ, 03039, тел.: (097) 657-34-94, e-mail: sozionik@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7304-7182>

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ З МУСУЛЬМАНСЬКИМИ КРАЇНАМИ

Анотація. У статті досліджено особливості державної політики України у сфері стратегічних комунікацій з мусульманськими країнами. Подібний аналіз може становити інтерес для профільних державних органів України під час розробки заходів із залучення місцевих мусульманських спільнот до підтримці національних інтересів України у контексті сприяння розвитку політико-економічних контактів із провідними мусульманськими країнами, а також протидії розповсюдженню радикального ісламізму.

Розглянуто наявну нормативну базу України щодо стратегічних комунікацій. Проаналізовано втілення кожного елементу стратегічних комунікацій у державну політику, спрямовану на розвиток насамперед економічного співробітництва з перспективними мусульманськими країнами.

Показано, що сьогодні стратегічні комунікації України з мусульманськими державами не мають системного характеру і відрізняються недостатньою ефективністю. Такий стан речей негативним чином позначається, зокрема, на динаміці розвитку та обсягах економічної співпраці українських виробників із партнерами в ісламських країнах. Поруч з цим, у разі використання дещо інших підходів, ніж ті, що застосовуються сьогодні вітчизняними державними органами, ситуація може кардинальним чином змінитися на користь України.

Враховуючи викладене, запропоновано шляхи удосконалення державної політики щодо мусульманських спільнот України. Так, одним із перспективних напрямків підвищення ефективності стратегічних комунікацій між Україною та мусульманськими країнами може стати формування кола симпатиків. Це колишні

студенти, які навчались в Україні і зараз займають важливі посади на батьківщині, а також членів їх сімей, що позитивно ставляться до України. Такі особи могли б сприяти встановленню та розвитку двосторонніх взаємовигідних відносин.

Ще одна можливість оптимізації стратегічних комунікацій на вищезгаданому напрямі, пов'язана з використанням зв'язків мусульманських спільнот України з їх одновітцями, що мають значний авторитет у політичних та фінансово-економічних колах за кордоном. У цьому випадку велике значення має ефективний державний контроль за подібними комунікаціями, у наслідок того, що в сучасній Україні має місце протистояння між релігійними традиціоналістами-суфіями і реформаторами-ісламістами, коли найбільш радикальні з останніх беруть активну участь у діяльності джихадистських угруповань.

Ключові слова: стратегічні комунікації, стратегічний наратив, державна політика, державна влада, ісламісти, джихадісти.

Aulin Oleksandr Anatoliiovych candidate of philosophical sciences, senior scientific researcher of Vernadsky National Library of Ukraine, Golosiyivskiy prospect, 3, Kiev, 03039, tel.: (097) 657-34-94, e-mail: sozionik@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7304-7182>

STATE POLICY OF UKRAINE IN THE FIELD OF STRATEGIC COMMUNICATIONS WITH MUSLIM COUNTRIES

Abstract. The article examines the features of Ukraine's state policy in the field of strategic communications with Muslim countries. Such an analysis may be of interest to the relevant state bodies of Ukraine in developing measures to involve local Muslim communities in supporting Ukraine's national interests in the context of promoting political and economic contacts with leading Muslim countries, as well as counteracting the spread of radical Islamism.

The existing regulatory framework of Ukraine on strategic communications is considered. The implementation of each element of strategic communications in the state policy aimed at the development of economic cooperation with promising Muslim countries is analyzed.

It is shown that today the strategic communications of Ukraine with Muslim states are not systemic in nature and are insufficiently effective. This state of affairs has a negative impact, in particular, on the dynamics of development and the volume of economic cooperation of Ukrainian producers with partners in Islamic countries. At the same time, in the case of using somewhat different methodological approaches than

those currently used by domestic government agencies, the situation may change dramatically in favor of Ukraine.

Given the above, ways to improve the state policy towards the Muslim communities of Ukraine are proposed. Thus, one of the promising areas for improving the effectiveness of strategic communications between Ukraine and Muslim countries may be the formation of a circle of sympathizers. These are former students who studied in Ukraine and now hold important positions in the homeland, as well as members of their families who have a positive attitude towards Ukraine. Such persons could promote the establishment and development of bilateral mutually beneficial relations.

Another opportunity to optimize strategic communications in the above direction is to use the ties of the Muslim communities of Ukraine with their fellow believers, who have considerable authority in political and financial and economic circles abroad. In this case, effective state control over such communications is of great importance, due to the fact that in modern Ukraine there is a confrontation between Sufi religious traditionalists and Islamist reformers, the most radical of whom are actively involved in terrorist activities of jihadist groups.

Keywords: strategic communications, strategic narrative, state policy, state power, Islamists, jihadists.

Постановка проблеми. У геополітичних і геоекономічних умовах, в яких опинилася сучасна українська держава, великого значення набуває співробітництво не тільки із західними партнерами, але й з країнами так званої «світової периферії», зокрема, мусульманськими. Такий розвиток подій обумовлений насамперед станом сучасної української економічної системи. Якщо рівень політичних контактів зі США та країнами Євросоюзу дозволяє розвивати партнерство на цьому напрямі, то рівень української економіки явно не відповідає західному. Сьогодні Україна балансує на рівні 4-5 технологічних укладів, у той час як для західних економік характерним є шостий. Подібна розбіжність не дає можливості реалізувати повністю наявний економічний потенціал України і утруднює перехід на новий технологічний рівень. Однією з умов для згаданого переходу є ефективне використання наявних ресурсів. На цьому напрямі саме ринки мусульманських країн стають дуже привабливими для українських виробників товарів і послуг, де вони відомі з радянських часів. Традиційно взаємовигідним є й співробітництво в науково-гуманітарній сфері, коли тисячі студентів із мусульманських країн навчаються у ВНЗ України, а українські фахівці мають можливість просувати за кордоном вітчизняні науково-технологічні розробки. Проте, водночас, у мусульманських країнах діють потужні центри радикальних ісламістів, які не тільки намагаються розповсюджувати по всьому світу джихадистську ідеологію, але й безпосередньо беруть участь в

організації та здійсненні різноманітних політичних та силових акцій. Саме у таких умовах актуалізується питання побудови ефективних стратегічних комунікацій з мусульманськими країнами, щоб з одного боку офіційний Київ міг розвивати взаємовигідну співпрацю з ними, з іншого – уникнути радикалізації місцевих мусульман та створення джихадистської інфраструктури в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Релігійні, політичні та соціально-економічні аспекти життєдіяльності мусульманських суспільств, а також атрибутивні характеристики стратегічних комунікацій розглядаються в роботах таких вітчизняних і закордонних дослідників як В. Ліпкан, О. Ауліна, Ж. Кепель, Д. Брильов, Р. Жангожа, Ю. Кочубей, А. Шабашов, О. Ярош тощо. Проте у дослідженнях згаданих авторів не приділяється увага аналізу державної політики України у сфері стратегічних комунікацій зі світом ісламу, що негативним чином може позначитися на ефективності такої політики.

Мета статті. Аналіз державної політики України у сфері стратегічних комунікацій з мусульманськими країнами з метою визначення шляхів для підвищення її ефективності.

Виклад основного матеріалу. У пункті 49 Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України №392/2020 від 14 вересня 2020 року), яка фактично становиться базовою платформою для проведення подальших реформ практично у всіх сферах життєдіяльності держави, йдеться про те, що «Україна розвиватиме інклюзивний політичний діалог через створення системи стратегічних комунікацій» [1]. Згідно з Доктриною інформаційної безпеки України, стратегічні комунікації це скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави. У цьому випадку велику роль грають стратегічні наративи – спеціально підготовлені тексти, призначені для вербального викладення у процесі стратегічних комунікацій з метою інформаційного впливу на цільову аудиторію [2]. На думку В. Ліпкана, стратегічні комунікації на сучасному етапі розвитку цивілізаційних відносин покладено в основу гарантування реалізації національних інтересів і просування цілей держави [3].

Сьогодні Україною встановлені дипломатичні відносини із майже всіма мусульманськими країнами. У Києві та інших місцях працюють біля 30 посольств і консульств ісламських країн. За інформацією Державної служби статистики, у першому півріччі 2020 р. експорт України до цих держав склав 23,5% від загального, причому з великим позитивним сальдо [4]. Найбільшими

економічними партнерами України серед мусульманських держав є Туреччина, до якої український експорт склав 1313432,2 тис. доларів США та Єгипет - 1024318,6. Обидві країни посідають у світі відповідно 13 і 18 місця за реальним ВВП [5], а також 18 і 14 за кількістю населення [6]. За останніми двома позиціями з Туреччиною та Єгиптом майже співставна така мусульманська країна як Іран (19 і 17) та відносно співставні Індонезія (7 і 4), Пакистан (24 і 5), Саудівська Аравія (15 і 41), Малайзія (26 і 42) та Ірак (35 і 36). Проте показники вітчизняного експорту до країн другої групи дуже відрізняються від тих, що є характерними для українсько-турецького та українсько-єгипетського економічного співробітництва.

Таблиця № 1

Перспективні ринки збуту продукції українських виробників

Країна	Експорт із України в тис. дол.США	ВВП/ПК С	Кількість населення
Саудівська Аравія (СА)	429605,4	15	41
Ірак	407987,5	35	36
Індонезія	201790,4	7	4
Іран (ІРІ)	190556,8	19	17
Малайзія	109794,1	26	42
Пакистан	51261,8	24	5

Дані, наведені в таблиці № 1, свідчать про те, що найбільш перспективна для українських експортерів країна – Індонезія, четверта за кількістю населення у світі (отже потенційно має великий ринок збуту), та сьома за реальним ВВП (тобто має досить велику купівельну спроможність) знаходиться позаду таких українських партнерів як Саудівська Аравія та Ірак. Ринки збуту останніх менші за індонезійський у 10 разів, ВВП за паритетом купівельної спроможності удвічі менший у СА і в п'ять разів у Іраку. Експорт України до ІРІ, показники якої за реальним ВВП та кількістю населення, як вже йшлося вище, дуже наближені до турецьких та єгипетських, у 6 разів менше ніж до Туреччини, і майже в 5 разів – до АРС. На динаміку українсько-іранських відносин можуть негативно впливати негаразди між головним стратегічним партнером офіційного Києва США та ІРІ. Однак, подібних проблем не існує між Білим домом і Джакартою, Ісламабадом та Куала-Лумпуром.

У такому випадку може йтися про недостатній рівень стратегічних комунікацій між ними та Києвом. Тобто по лінії МЗС у стратегічних комунікаціях

із мусульманськими країнами можна побачити явні проблемні зони. Подібна ситуація складається й на напрямі військових зв'язків. Яскравим прикладом цього є українсько-єгипетські відносини. В АРС з часів СРСР залишилася досить велика кількість радянської бойової техніки або подвійного призначення, багато місцевих військових та громадянських спеціалістів закінчували ВНЗ в Україні. Проте більшість контрактів на модернізацію отримують інші країни [7]. Торкаючись ситуації в Азії в цілому, президент української Асоціації виробників озброєння і військової техніки Вадим Кодачігов зазначає: «У цих країнах дуже багато старої радянської техніки, і цю техніку потрібно модернізувати. Але для того, щоб її модернізувати, потрібні конструктори, які є тільки в Росії, Україні. Виходячи з того, що у Росії - щільне ембарго на експорт озброєння, це місце має зайняти Україна, але ми робимо дуже мляві спроби зайти на ці ринки, і я просто хочу сказати відразу - якщо ми протягом року цю проблему не почнемо вирішувати, то це місце займуть китайці» [8].

Якщо торкатися такого аспекту стратегічних комунікацій як проведення інформаційних та психологічних операцій, то насамперед слід звернути увагу, що з боку мусульманських країн вже здійснюються схожі заходи з використанням сучасних міфологічних комплексів (МК). Перший рівень таких МК базується на створенні уявлень про телеологічну природу ісламу, другий нагадує європейцям про насильницьке розділення халіфату та поділ його територій згідно з договором «Сайкса-Піко» на окремі країни «за допомогою лінійки і кольорових олівців», а в попередню епоху - про хрестові походи. Третій (сучасний) рівень спрямований на вкорінення у масовій свідомості немусульман стійкого уявлення про зумовленість нового піднесення світу ісламу у вигляді халіфату й необхідність всілякого сприяння цьому процесу [9, с. 67]. Із загальномуусульманським МК пов'язані стратегічні наративи про Саудівську Аравію як єдину і неповторну вітчизну справжнього ісламу; Іран, як країну, єдиним бажанням якої є мирний діалог цивілізацій; Туреччину як дбайливу «курку-квочку», що захищає інтереси всіх без виключення колишніх підданих Османської імперії; що створені і досить успішно використовуються ідеологами ісламістів.

Судячи по матеріалах Міністерства закордонних справ та інших відомств, що здійснюють державну політику в контексті розвитку стратегічних комунікацій з мусульманськими країнами, подібні за ефективністю впливу стратегічні наративи з українського боку сьогодні не використовуються. Зрозуміло, що у цьому випадку ісламські політтехнологи знаходяться в більш вигірній ситуації, ніж українські. Так, наявність досить великої мусульманської спільноти в Україні й особливості самого ісламу, як яскравого соціально-політичного аттрактора, та потужного мобілізуючого чинника, суттєво спрощують роботу мусульманських

політтехнологів. Останні можуть вибудовувати досить ефективні алгоритми впливу на колективну та індивідуальну свідомість одновірців, інтерпретуючи у власних інтересах догматичні й соціокультурні складові ісламської цивілізації. Водночас, їх українські колеги могли б спрямовувати вплив на колишніх студентів, що навчалися в Україні, а також членів їх сімей, які походять із України, і позитивно ставляться до неї. Подібні стратегічні наративи могли б ґрунтуватися на ідеологемах на кшталт «Україна – твоя (друга) вітчизна, що любить, паміть і завжди чекає на тебе». У разі системного використання таких меседжів протягом певного періоду на цьому підґрунті могли б формуватися вигідні Україні ментальні та поведінкові стереотипи.

Інший потенційно перспективний шлях у розвитку стратегічних комунікацій – використання родинних та інших зв'язків в ісламських державах представників українських мусульманських об'єднань. У цьому контексті враховується ментальність арабів і тюрків, які ставляться з довірою перш за все до мусульман та одноплемінників. Проте, у цьому випадку необхідно мати на увазі, що в сучасному мусульманському світі точиться боротьба не тільки між шіїтами і сунітами, а й всередині останніх. Це протистояння ісламістів та суфіїв. Перші намагаються реформувати сучасний світ на підґрунті підходів «праведних попередників» і наприкінці відновити халіфат із шаріатською правовою системою. Другі – завжди толерантно ставляться до державної влади, що існує, уникають втручання в державну політику і намагаються відігравати роль посередника між владою та мусульманськими спільнотами [10]. Аналогічні події відбуваються і в сучасній Україні. Тому обов'язковим є ефективний контроль за сферою стратегічних комунікацій з боку органів державної влади. Ефективний у цьому випадку не є тотальний, або жорсткий нагляд з боку силовиків. Ефективний – це коли профільні державні органи досконало розбираються в ісламській проблематиці й використовують можливості прихильників традиційного ісламу для протидії розповсюдженню ісламістського радикалізму всередині країни, а також сприяння розвитку взаємовигідних політико-економічних відносин з мусульманськими країнами. Важливим інструментом або каналом стратегічних комунікацій можуть стати суфійські ордени, зонтична мережа, яка з часів середньовіччя відіграє важливу роль у соціально-економічних процесах, що відбуваються в мусульманських країнах і виступають проти радикалізації ісламу [11].

Висновки. Сучасні стратегічні комунікації України з мусульманськими державами не мають системного характеру і відрізняються недостатньою ефективністю. Такий стан речей негативним чином позначається, зокрема, на динаміці розвитку та обсягах економічної співпраці українських виробників із

партнерами в ісламських країнах. Поруч з цим, у разі використання дещо інших підходів, ніж ті, що застосовуються сьогодні вітчизняними державними органами, ситуація може кардинальним чином змінитися на користь України.

Одним із перспективних шляхів підвищення ефективності стратегічних комунікацій України з мусульманськими державами можуть стати заходи зі спонукання колишніх студентів, які навчалися в Україні, і тепер займають важливі посади на батьківщині, а також членів їх сімей, які мають українське походження і позитивно ставляться до України, до сприяння встановленню й розвитку двосторонніх взаємовигідних зв'язків.

Ще одна можливість оптимізації стратегічних комунікацій на вищезгаданому напрямі є використання зв'язків мусульманських спільнот України з їх одновітчизниками, що мають значний авторитет у політичних та фінансово-економічних колах за кордоном. У цьому випадку велике значення має ефективний державний контроль за подібними комунікаціями, у наслідок того, що в сучасній Україні має місце протистояння між релігійними традиціоналістами-суфіями і реформаторами-ісламістами, найбільш радикальні з яких беруть активну участь у діяльності джихадистських угруповань.

Література:

1. Указ Президента України №392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення : 13.10.2020).
2. Доктрина інформаційної безпеки України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (дата звернення : 13.10.2020).
3. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення : 13.10.2020).
4. Ліпкан В. Експертний висновок на проект Стратегії розвитку ефективних комунікацій у ЗСУ. URL: <http://goal-int.org/ekspertnij-visnovok-na-proekt-strategii-rozvitku-efektivnix-komunikaciju-zsu>
5. Gross domestic product 2019, PPP. URL: https://databank.worldbank.org/data/download/GDP_PPP.pdf (дата звернення : 14.10.2020).
6. CIA World Factbook. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2119rank.html> (дата звернення : 14.10.2020).
7. Єгипет закупить у Росії 400-500 Танків Т-90МС. URL: <http://opk.com.ua/египет-закупить-у-росии-400-500-танков-т-90мс> (дата звернення : 12.10.2020).
8. «Оборонка» на экспорт. Кому Украина продает оружие. URL: «Оборонка» на экспорт Кому Украина продает оружие. URL: <https://ru.krymr.com/a/oboronka-na-eksport-komu-ukraina-prodaet-oruzhye/29815693.html> (дата звернення : 12.10.2020).
9. Ауліна О. В. Політична міфологія в інформаційних війнах : монографія. Київ : Бихун В. Ю., 2018. 167 с.
10. Кепель Жиль. Джихад: Экспансия и закат исламизма / пер. В.Ф. Денисова. Москва : Ладомир, 2004. 468с.

11. Мусульманська спільнота України: інституціоналізація і розвиток : монографія / О. А. Аулін, Д.В. Брильов, Р.Н. Жангожа, Ю.М. Кочубей, А.В. Шабашов, О.А. Ярош. Вінниця : Консоль, 2016. 399 с. URL: <http://www.islamicstudies.in.ua/knigi/31-musulmanska-spilnota-ukrajini-institutsionalizatsiya-i-rozvitok> (дата звернення : 12.10.2020).

References:

1. Ukaz Prezidenta Ukrainy №392/2020 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy» [Decree of the President of Ukraine №392 / 2020 On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 "On the National Security Strategy of Ukraine"]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> [in Ukrainian].
2. Doktryna informatsiinoi bezpeky Ukrainy [The doctrine of information security of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> [in Ukrainian].
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
4. Lipkan V. Ekspertnyi vysnovok na proekt Stratehii rozvytku efektyvnykh komunikatsii u ZSU [Expert opinion on the draft Strategy for the Development of Effective Communications in the Armed Forces of Ukraine]. Retrieved from <http://goal-int.org/ekspertnij-visnovok-na-proekt-strategii-rozvitku-efektivnix-komunikaciju-zsu> [in Ukrainian].
5. Gross domestic product 2019, PPP. Retrieved from: https://databank.worldbank.org/data/download/GDP_PPP.pdf. [in English].
6. CIA World Factbook. Retrieved from: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2119rank.html> [in English].
7. Iehypet zakupyt u Rosii 400-500 Tankiv T-90MS [Egypt will buy 400-500 T-90MS Tanks from Russia]. Retrieved from: <https://ru.krymr.com/a/oboronka-na-eksport-komu-ukraina-prodaet-oruzhye/29815693.html> [in Ukrainian].
8. «Oboronka» na eksport. Komu Ukraina prodavet oruzhie ["Oboronka" for export. To whom Ukraine sells weapons]. Retrieved from: <https://ru.krymr.com/a/oboronka-na-eksport-komu-ukraina-prodaet-oruzhye/29815693.html> [in Russian].
9. Aulina O. V. (2018). Politychna mifolohiia v informatsiinykh viinakh [Political mythology in information wars]. Kyiv : Bykhun V. Y.
10. Zhil Kepel. (2004). Dzhihad: Ekspansiya i zakat islamizma [Jihad. Expansion and decline of Islamism]. Moskva : Ladomir.
11. Aulin O. A., Brylov D. V., Zhanhozha R. N., Kochubei Yu. M., Shabashov A. V., Yarosh O. A. (2016). Musulmanska spilnota Ukrainy: instytutsionalizatsiia i rozvytok [The Muslim community of Ukraine: institutionalization and development]. Vinnytsia : Konsol. Retrieved from: <http://www.islamicstudies.in.ua/knigi/31-musulmanska-spilnota-ukrajini-institutsionalizatsiya-i-rozvitok> [in Ukrainian].